

המהפכה החקלאית – ע"פ שיעור של הרב חננאל אתרוג

ביום חמשה עשר בשבט לא אומרים תחנון. אם כך נפסק להלכה יש מקום לברר מהי ההארה של היום המיוחד הזה. כל עוד היינו בגלות, המעמד ההלכתי של ט"ו בשבט היה חסר משמעות כי לא נגענו באדמה הזו ולא היינו חקלאים, אולם עם תחיית האומה בארצה ראש השנה לאילנות החל לתפוס מקום יותר מרכזי בלוח השנה היהודי.

חשיבות עולם החקלאות בתורה

כל מי שמעיין בתורה, נביאים, כתובים, משניות וברייתות מבחין בקלות שבעיני התורה הפרנסה העיקרית של עם ישראל והתחום בו יתרכזו עיסוקו של עם ישראל בעתיד הוא החקלאות. כמעט תמיד כשהתורה מדברת על שכר ועונש לאומה היא מתארת ברכות וקללות חקלאיות. אנחנו מאמינים שזה לא במקרה. לא שייך לומר שהדבר נובע מכך שזה מה שהיה מצוי פעם, הרי בזמן התורה עם ישראל בכלל היה במדבר. ניכר באופן בולט שלתורה חשוב שלכל יהודי תהיה בעלות דווקא על קרקע ולא דירה בקומה חמישית. ניתן להבחין בכך בדין יובל אשר חל רק כאשר כל שבט יושב באדמתו המתאימה לו, בנחלתו. התנאים והאמוראים היו חקלאיים מקצועיים, בספר מלכים מסופר שאלישע הנביא היה חורש בשנים עשר בקר. אם זו כזו כמות של בקר מדובר במחרשה מאוד מקצוענית, זה לא משהו שאלישע הנביא התעסק בו אגב אורחא, הנביאים היו חקלאים. במשנה יש סדר זרעים, זהו סדר שלם העוסק בדינים הקשורים לאדמה, זה נכון שיש גם דיני ממונות אבל סדר זרעים הוא הראשון.

הפער בין המציאות לחזון

מהצורך העולה ממה שתיארנו לא מדובר במציאות שהייתה ולא תחזור, עם ישראל עיקר עניינו להיות עם חקלאי. קשה להבין כיצד זה יקרה בעתיד משום שכאשר מסתכלים על אומות חקלאיות כיום מגלים כי מדובר בדרי"כ באומות פרימיטיביות. היום האומות המתקדמות הן אומות המובילות בתחום הטכנולוגיה. על מנת להיות חקלאי לא צריך השכלה גבוהה, ולכן עמים שרמת ההשכלה שלהם נמוכה מתעסקים בעיקר בגידול שדות אורז ושומשום. בדרי"כ המשק של אומות כאלה הוא מאוד לא מפותח, אין יחסי המסחר ענפים, ובשל כך אותן אומות לא נפגשות עם העושר הרעיוני, תרבותי שניתן להתבשם ממנו כאשר מקיימים יחסי מסחר עם שאר העולם.

קושי נוסף שעולה מהדברים הוא שהחקלאות נתפסת כעבודה שחורה, זה עבודה שלא כל כך מאתגרת את התעוזה והיצירתיות של האדם, מדובר בעבודה רוטינית וקשה. איפה האתגר פה? איך צלם אלוקים שלי מתגלה בזה?

רבן יוחנן בן זכאי אומר באבות דרבי נתן: אם יש לך נטיעה בידך ואומרים לך שבא המשיח – קודם תיטע ואז תקבל את המשיח. במדרש פסיקתא דרב כהנא כתוב: מה הוא (הקב"ה) התעסק

במטע תחילה, אף אתה התעסק במטע תחילה. המדרשים האלה רק מחדדים את השאלה יותר, מה כל כך עליון בעבודת האדמה?

הקומה הפשוטה

באופן ראשוני ופשוט אפשר לומר שיש משהו מאוד בריא בחקלאות ובנטיעות בפרט. חז"ל דורשים את הפס' "והיה אמונת עתיך חוסך ישועות" כל מילה כנגד סדר משנה, אם כן "אמונת" זה סדר זרעים. יש בחקלאי תכונה בריאה, זה אדם שהנפש שלו יודעת להיפגש עם דברים בנחת, הוא מתבונן בעולם בעיניים שיודעות לזהות תהליך. חקלאות זה לא תחום בו אתה מרוויח סכום מאוד גדול באופן פתאומי. חייבים לעבור עונה לאחר עונה, מלאכה אחר מלאכה. ואוי ואבוי אם יהיו קיצורי דרך, חקלאי רגיל לעבוד קשה, זה בעיקר סבלנות ועוד סבלנות. הדבר נכון לגבי פירות האדמה כגון ירקות ובטח ובטח שגם בנטיעות. כאשר אדם נוטע עץ, בשלוש שנים הראשונות הוא לא יכול לגעת בעץ הזה, זה הרגלים שנקנים בנפש. זה מוליד המון בריאות שלווה ונכונות.

איש צדיק איש האדמה

נרחיב קצת לגבי דמותו של נח כדי לגעת ברובד יותר פנימי.

דמותו של נח בחז"ל מורכבת, יש מדרשים שנראים סותרים מעט. מצד אחד מדרשים כאלו שאומרים על נח שהיה איש צדיק ולאחר המבול נהיה איש האדמה.

"שלושה הם שהיו להוטים אחר האדמה ולא נמצא בהם תועלת: ואלו הן: קין, נח

ועוזיהו"¹

אולם מצד שני ניתן למצוא מקורות על מעלתו של נח כאיש האדמה, כפי שניתן לראות גם בסיבה שהובילה את אביו לקרוא לו בשמו²:

"זה ינחמנו ממעשינו ומעיצבון ידינו מן האדמה אשר אורה ה'"

רש"י על הפסוק אומר:

"יניח ממנו את עצבון ידינו עד שלא בא נח לא הייתה להם כלי מחרשה, והוא הכין להם,

והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללת אדם הראשון ובימי נח

נחה. וזהו "ינחמנו" מלשון מנוחה."

¹ מדרש רבה סדר נח פרשה לו
² בראשית ה, כט

נח הביא ברכה פרקטית לעולם כולו, זה אמנם לא מדרגה רוחנית אבל חז"ל מסבירים שזה לא סתם הברקה אלא שלב חדש לכל העולם כולו. נח גואל האדמה, הוא מביא בה ברכה.

הרב קוק מבאר את עניינו של נח בספרו "אורות הקודש"³:

"בנשמתו היסודית של נח נתגלו כל יצורי עולם...שקיקתו הפנימית העליונה להתהלך את האלוקים התאימה עם נטיותיו לישוב העולם כולו, איש צדיק ואיש האדמה יחד בחוברת. כינוסם של שני כוחות הללו ביחד הוא דבר מפליא..."

בדר"כ איש צדיק מתעניין בשמיים ולא באדמה. התורה אומרת על קין שהיה "עובד אדמה" זה ביטוי טעון, יש עובד אלוקים ולעומת זאת יש עובד אדמה. לעומתו נח כולל את שתי המדרגות בחוברת כדברי הרב. נח הוא נשמה עליונה בודדת שמקרינה משחר הדורות ובזכותה לאורך כל הדורות, האדמה לא תוקה עוד פעם במבול. זו נשמה מיוחדת שהיא גם איש צדיק וגם איש אדמה, השילוב הזה רק מעצים את האיש צדיק שבו ומספק לנו מבט אחר לגמרי על המושג איש אדמה.

מפגש בין אדם לאדמתו

תנו רבנן⁴: "וטובל בשמן רגליו"⁵ זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעין. אמרו, פעם אחת נצרכו להן אנשי לודקיא בשמן, מינו להן פולמוסטוס אחד אמרו לו: לך והבא לנו שמן במאה ריבוא.

הלך לירושלים.

אמרו לו: לך לצור.

הלך לצור.

אמרו לו: לך לגוש חלב.

הלך לגוש חלב.

אמרו לו: לך אצל פלוני לשדה הלז ומצאו שהיה עוזק תחת זיתיו.

אמר לו: יש לך שמן במאה ריבוא? שאני צריך.

אמר לו: המתן לי עד שאסיים מלאכתי.

המתין עד שסיים מלאכתו.

לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו והיה מסקל ובא בדרך.

אמר לו: יש לך שמן במאה ריבוא? כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים.

כיון שהגיע לעירו הוציאה לו שפחתו קומקמום של חמין ורחץ בו ידיו ורגליו הוציאה לו

ספל של זהב מליאה שמן וטבל בו ידיו ורגליו לקיים מה שנאמר "וטובל בשמן רגליו"

לאחר שאכלו ושתו, מדד לו שמן במאה ריבוא.

³ חלק ב' עמ' שס

⁴ מנחות פה:

⁵ דברים לג-כד

אמר לו: כלום אתה צריך ליותר?

אמר לו: הן אלא שאין לי דמים.

אמר לו אם אתה רוצה ליקח קח ואני אלך עמך ואטול דמיו.

מדד לו שמן בשמונה עשר ריבוא, אמרו לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו.

כיון שהגיע לעירו יצאו אנשי עירו לקלסו אמר להם לא לי קלסוני אלא לזה שבא עמי שמדד לי שמן במאה ריבוא והרי נושה בי בשמונה עשרה ריבוא לקיים מה שנאמר "יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב"⁶

הגמ' מדברת על תקופת בית שני. אנשי לודקיא יודעים שבגוש חלב יש שמן רב ושולחים שליח לשם להביא כמות אדירה של שמן, מאה ריבוא. אותו אדם בגוש חלב מטפל בעץ מסוים בשדה כאשר השליח מגיע, השליח מבקש ממנו את השמן, החקלאי אומר לו: חכה ידידי, אני מטפל בעץ. מה העץ הזה כל כך חשוב? הוא לא יכול להפסיק לרגע ולתת לו את השמן? אח"כ הוא מסקל אבנים, שזה בכלל תמוה למה זה כל כך דחוף?

מה חז"ל לוקחים מהדמות האשרית הזאת? האיש הזה מגוש חלב הוא לא איש כזה שיש לו שדות ללא גבול, הוא מטפל בחלקה הקטנה שלו. חז"ל באים בסיפור לתאר לנו שהברכה של יעקב לשבט אשר "טובל בשמן רגליו" היא אמנם בזכות הארץ שמוציאה שמן כמעין אבל הברכה תלויה באיש שנפגש עם הארץ הזו. מה קורה בין האיש הזה לאדמתו כאשר הם נפגשים? לאיש הזה יש אהבה אדירה למקצוע שלו. לעיל דיברנו על כך שחקלאות היום היא עבודה שבלונית שלא מאתגרת, אפילו יכולה לשעמם. מבחינת האיש הזה להגיד שעבודת האדמה היא דבר משעמם זה כמו שנגיד שלטפל בילד שלך זה משעמם. כשאדם מטפל בבנו, שאלת השעמום או האתגר לא עולה בכלל, כי כשאדם מסתכל על הבן שלו הוא רואה את האינסוף. עוד כמה עשרות שנים אותו אדם ילך מהעולם, אך בנו יישאר. בכך מתבטא החיבור לנצח הדורות. אדם נורמלי לא שואל "מה ייצא לי מזה" כשהוא משקיע בילד שלו.

החקלאי הזה מגוש חלב אוהב את העצים שלו. עץ זה חומר, גם בשר זה חומר. כמו שאף אחד לא רואה בילדים שלו גוש בשר כך אותו חקלאי לא רואה בעצים שלו גוש חומר. זה חקלאי אידאלי, מסתבר לומר שלא כל חקלאי בבית שני היה בכזו מעלה.

כשהאיש הזה נמצא בחלקה שלו בא"י הוא מצמיח את עצמו. זה איש שהוא כולו עובד אלוקים, זו אינה סתם אדמה בשבילו, הוא מלא אהבה, הוא מטפל בעץ הזה, זה לא עסק כספי עבורו, משמעות החלקה שלו בארץ ישראל היא שהוא חי, הוא יודע את אלוקים דרך אדמתו. כשחקלאי לומד את אדמתו בצורה כזו הוא מקשיב לאלוקים. זה מביא למצב שהאיש הזה הוא מעיין של

⁶ משלי יג-ז

שמן. זה התוצאה של הברכה של יעקב אבינו לשבט אשר. האיש הזה שמח בעבודה שלו, אוהב אותה והיא יקרה לו. לא אכפת לו אם הוא ירויח בכלל, הוא מלא משובש בקודש.

תחיית ישראל תחיית האדמה

עם ישראל הוא עם שמאמין ביכולת הזו ש"איש צדיק" ו"איש אדמה" אלו שני מושגים שצריכים להתאחד, שאלוקים באמת ברא גם את הארץ. באמת העולם הוא אלוקי, זה מסתתר, צריך לעבוד קשה אבל זה אמיתי.

בקלות שמוזכרות בפרשת "כי תבוא" נאמר: "והיו חייך תלואים לך מנגד" הגמ' דורשת על פס' זה ש"זה הלוקח פת מהשוק". זה חידוש עצום, על מה נאמרה הקללה הזו? על קניית לחם שלא אתה הכנת, להיות ברמת ניתוק כזו מהאדמה זו קללה.

אין ספק שהיום העיסוק בטכנולוגיה הוא הכרחי ומתבקש, היום ההייטק זה צורך של מדינה כמו הצורך שתהיה לה יכולת צבאית, כדי שתהיה לך מדינה שמחזיקה עמדה אתה צריך טכנולוגיה רצינית, שוק מפותח וכושר עמידה. אולם יש משהו יותר פנימי מההייטק, בעתיד עם ישראל יחזור למדרגת החיבור הזו לארצו. היום מתייחסים לחקלאות כשאלה של כסף, כמה האדמה רווחית. זה שיתוף השם. זה מבט לא מתוקן שמקורו בכך שמסתכלים על העץ כחומרי. אולם שככל שיותר תפתח את ליבך להקשיב לרבש"ע אתה יותר מסוגל להיפתח לזה. החקלאי הזה הוציא מנחלה כל כך קטנה שפע אדיר של שמן. החומר הוא בעייתי כשאתה לא איש צדיק. אבל אם אתה איש צדיק האדמה הזו רק מעצימה אותך.

כל בניה במקום הזה מפגישה אותך עם מה שטמון באדמה הזו. אם היום יהיו הרבה חקלאים לא בטוח שזה כל כך יעזור. הפתרון זה לא לשכנע אנשים להיות חקלאים אלא לגדל תורה באמונה. בקבלה תלמידי חכמים נקראים "מחצדי חקלא". חקלאים זה תלמידי חכמים, כי חקלאי יודע להצמיח מה שגנוז בארץ.

היו הוא-אמינות במשך הדורות שנחיה כולנו במדבר ונעסוק רק בתורה ב"כולל" אחד גדול, כך חשבו המרגלים בדור המדבר, אולם הקב"ה פסק אחרת. "איש תחת גפנו ותחת תאנתו" זה לא בטלנות והנאה סתמית. זה החיבור עמוק לארץ שהיה בימי שלמה שישב על כסא ה'. המהפכה החקלאית בוא תבוא דרך בתי מדרש כאלו שיצמיחו אנשים שמאמינים בכך, ומתוך כך יוצצו כל ניצני הקודש שטמונים בנו.